

ВІДГУК

офіційного опонента професора, доктора педагогічних наук

Куцевол Ольги Миколаївни на дисертаційну роботу

ЯЦЕНКО ТАМІЛИ ОЛЕКСІЇВНИ

«Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська література)

Актуальність теми дослідження. Проблема цілісного осмислення розвитку методики навчання української літератури тривалий час була недостатньо дослідженою в нашій науці. Від появи праці О. Р. Мазуркевича «Нариси з методики викладання української літератури» (1961) вчені-методисти, окрім поодиноких винятків, а саме Л. О. Базиль «Становлення й розвиток шкільної літературної освіти в Україні в 1918–1938 рр.» (2004) та О. М. Семенов, Л. О. Базиль «Становлення шкільної літературної освіти в Україні (на матеріалі літературних джерел 20–30-х рр. ХХ ст.)» (2006), не торкалися цього питання. Таким чином, дисертація пані Таміли Яценко – дуже своєчасна праця, необхідна для системного осмислення генези вітчизняної методики навчання української літератури в аспекті виявлення наскрізних тенденцій її розвитку та аналізу новітніх методичних явищ і наукових надбань за останні майже 60 років.

З огляду на вищезазначене вважаємо, що дисертаційне дослідження Т. О. Яценко актуальне за проблематикою і вписується в загальний процес модернізації фахової підготовки вищої школи через оновлення концептуальних засад її змісту, форм і методів навчання. Опонована робота пов'язана з вимогами Державної національної програми «Освіта (Україна ХХІ століття)», інших державних програмних документів у галузі освіти, а також виконана відповідно до плану наукової роботи Інституту педагогіки НАПН України в межах виконання колективних науково-дослідних тем «Зміст і методики навчання української літератури на засадах компетентнісного підходу в основній школі» (державний

реєстраційний № 0112U000239) та «Науково-методичне забезпечення навчання української літератури в старшій школі» (державний реєстраційний № 0115U003076).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна. Науковий апарат роботи Т. О. Яценко нормативно коректний і вивірений. Прослідковується відповідність об'єкта, предмета, мети дослідження задекларованій темі. Шість завдань, накреслених й обґрунтованих для реалізації мети, послідовно демонструють розгортання етапів теоретико-методичного дослідження.

У тексті й висновках дисертаційної роботи та в авторефераті (які є ідентичними за змістом) простежується процес поетапного виконання завдань з реалізації мети дослідження.

Вважаємо *адекватним вибір комплексу традиційних загальнонаукових і спеціальних методів* наукового пошуку, серед яких пошуково-бібліографічний метод, аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, конкретизація; категоріальний, порівняльно-хронологічний, історико-ретроспективний, парадигмальний, порівняльно-аналітичний і систематизації.

Висока наукова ерудиція здобувачки наукового ступеня доктора педагогічних наук особливо яскраво виявляється в першому розділі «Методологічні засади навчання літератури в школі», де висвітлено філософсько-культурологічний контекст вивчення літератури, літературознавчий аспект методики навчання літератури й психолого-педагогічні засади розвитку предметної методики. Хочеться підкреслити ретельність та наукову принциповість дисертантки, що характерні для її роботи з джерельною базою.

Особлива увага представлена висвітленню літературознавчих передумов розвитку методики навчання літератури, а саме методології вивчення літератури (М. Дашкевич, Н. Зборовська, Ю. Лотман, Д. Наливайко, М. Сапаров, І. Франко, М. Храпченко та ін.), діалогічній стратегії розвитку предметної методики (М. Бахтін, Г. Токмань), естетичному сприйманню реципієнтом художнього твору (А. Єсін), трактуванню об'єктивного й суб'єктивного змісту твору, зовнішньої

та внутрішньої форми слова в тексті (О. Потебня), співвідношення загального й конкретного в художньому творі (І. Бровко), його значення в широкому зовнішньому (Д. Наливайко) і внутрішньому контекстах (В. Марко).

У розділі II «Етапи й умови становлення предметної дидактики» розкрито генезу шкільної літературної освіти, представлено періодизацію предметної методики, схарактеризовано її особливості, визначено внесок прогресивних діячів освіти в розвиток вітчизняної методичної думки. У цьому та інших розділах представлено шість періодів поступального розвитку методики навчання української літератури. Вважаємо обґрунтованим на основі суспільно-політичних і культурно-освітніх детермінант виокремлення таких етапів генези методичної науки:

I. Період зародження методичної думки – час появи в Київській Русі й Галицько-Волинському князівстві перших книг і шкіл.

II. Гуманістичний період розвитку методики навчання літератури – часи литовсько-польського князівства.

III. Духовно-просвітницький період розвитку методики літератури, що співвідноситься з козацько-гетьманською добою.

IV. Початок системного розвитку предметної методики – від часу зруйнування Гетьманщини й до початку ХХ ст.

V. Розвиток літературної освіти в умовах функціонування радянської школи – з кількома підетапами (від початку ХХ ст. і до кінця 80-х рр. ХХ ст.).

VI. Утвердження ідей сучасної національної школи – від кінця 1980-х рр. й донині.

У дослідженні цілком вмотивовано кореляцію етапів розвитку методики з конкретними історичними періодами національного культурного розвитку України.

Заслуговує на схвалення те, як у підрозділах 2.2 і 2.3 пані Тамілі Яценко вдалось об'єктивно розкрити вплив прогресивних діячів національної науки й культури ХІХ – початку ХХ ст. на формування вітчизняної методичної думки, а саме педагогічних концепцій розвивальної освіти (Ф. Прокопович, Г. Сковорода,

І. Котляревський, Т. Шевченко, О. Духнович, К. Ушинський, П. Юркевич, М. Коцюбинський, Б. Грінченко, Х. Алчевської та ін.).

У підрозділі 2.4 досить повно висвітлено здобутки вчених-методистів 20–40-х рр. ХХ ст., зокрема наукової концепції О. Дорошкевича (с. 154–166), рекомендацій О. Білецького (с. 165–166). Водночас докторант об'єктивно оцінює негативні вульгарно-соціологічні тенденції, що простежувались у концепції А. Машкіна й мали негативний вплив на тогочасну літературну освіту (с. 166–168).

У третьому розділі дисертації, що має назву «Тенденції розвитку методики навчання української літератури другої половини ІІ століття», дослідниця пропонує авторську інтерпретацію поняття «тенденції розвитку методики навчання української літератури», яке визначається як «системна сукупність якісних змін у змісті, методах і формах, що є характерними для предметної дидактики конкретного історичного періоду та провідних учених освітньої галузі».

У підрозділі 3.1 широке висвітлення отримали прогресивні здобутки вчених-методистів 50–60-х рр. минулого століття (О. Бандури, Т. Бугайко, Ф. Бугайка, П. Волинського, О. Мазуркевича, К. Сторчака); у підрозділі 3.2 – дореформеного періоду розвитку методики навчання літератури (1970–1980-ті рр.), зокрема О. Бандури, Б. Буяльського, Н. Волошиної, О. Мазуркевича, В. Неділька, Є. Пасічника, І. Соболева та ін. Можна погодитися з дисертанткою, що ідеї цих учених мали фундаментальне значення для подальшого розвитку предметної дидактики й зберегли свою актуальність й нині (с. 197–198).

Погоджуємося з характеристикою Т. Яценко дореформеного періоду розвитку вітчизняного методики (1970–1980 рр.), що був позначений помітними пошуками вчених і вчителів-словесників у змістовому та процесуальному напрямках шкільної літературної освіти. Це виявилось у проголошенні ідей гуманізації навчально-виховного процесу (Є. Ільїн, Є. Пасічник), підготовці стабільних шкільних підручників і комплексних посібників з методики навчання української літератури; дослідженні теорії уроку та його типів (В. Неділько, Є. Пасічник), акцентуванні на образній системі літературного твору та художній

майстерності письменника (В. Марко, К. Фролова), формуванні вмінь самостійної діяльності учнів (І. Неділько, І. Соколов) тощо.

Досить чітко описані в підрозділі 3.3 тенденції методики навчання української літератури періоду шкільної реформи (1984–1991 рр.). Це концепція розвитку читацьких умінь А. Сафонові (с. 224–226), ідеї розвивального навчання Є. Пасічника (с. 240–242), активне запровадження нетрадиційних форм навчання (Н. Волошина) тощо.

Чимало цінного матеріалу містить підрозділ 3.4. «Перебудова літературної освіти в умовах оновлення національної школи (1991–2000 рр.). Т. Яценко в багатьох випадках вдається точно окреслити новаторські напрацювання провідних учених-методистів цього періоду: О. Бандури, Н. Волошиної, Є. Пасічника (с. 247), Б. Степанишина (с. 244–245, 247–249), А. Лісовського (с. 249–250). Основні тенденції розвитку методичної науки цього часу узагальнено у висновках до розділу 3 (с. 255–258).

Четвертий розділ дисертації «Розвиток новітньої предметної методики в умовах інформаційного суспільства» характеризує розвій літературної освіти в період розбудови національної школи. Тут у центрі уваги концептуальні ідеї докторських дисертацій Ю. Бондаренка, А. Градовського, С. Жили, О. Куцевол, Н. Романишиної, А. Ситченка, Г. Токмань, В. Уліщенко, В. Шуляра. В останньому розділі презентуються міркування дисертантки щодо реалізації актуальних проблем сучасної методичної теорії та шкільної практики, а саме: системного підходу до навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах; стандартизації змісту освіти; реалізації особистісно зорієнтованого навчання. Значну увагу Таміла Олексіївна надає висвітленню проблеми компетентнісної спрямованості навчання української літератури, упровадженню інформаційно-комунікаційних технологій у шкільному літературному навчанні та його профілізації. Вважаємо, що дисертантка повно й репрезентативно виклала шляхи вирішення цих проблем сучасної методики.

Висновки виконаної роботи чіткі, логічні, вони мають узагальнювальний характер щодо всього дослідження.

Апробація основних результатів і положень дисертації відбулась у процесі навчальної та науково-дослідної роботи зі спецкурсу «Тенденції розвитку методики навчання української літератури», який упроваджувався в підготовку здобувачів вищого ступеня освіти «магістр», 1 курс, 2 семестр.

Новизна й обґрунтованість отриманих результатів є очевидною.

Науково й теоретично вагомим є цілісне висвітлення дисертанткою процесу становлення й тенденцій розвитку методики навчання української літератури як системи наукового знання; аргументовано періодизацію генези шкільної літературної освіти на культурологічній основі; означено здобутки й суперечності кожного періоду; визначено й схарактеризовано основні тенденції розвитку новітньої методики навчання української літератури в школі; до теоретико-методичного дискурсу введено нові концепти про закономірності розвитку предметної дидактики тощо. У праці Т. О. Яценко подальшого розвитку набули ідеї гуманізації та гуманітаризації шкільної літературної освіти, інтерсуб'єктного навчання української літератури в школі, інформатизації й технологізації навчального процесу її вивчення, інтеграції міжмистецьких і міжнаукових знань у шкільному курсі літератури.

Практичні результати дослідження можуть бути втілені під час удосконалення навчальних планів і програм з педагогічних і методичних дисциплін у ВНЗ, при підготовці підручників і навчально-методичних посібників нового покоління, читанні лекцій перед студентами-філологами в педагогічних ВНЗ та слухачами курсів підвищення кваліфікації інститутів післядипломної освіти педагогічних працівників, а також упровадженні в середніх загальноосвітніх закладах у класах філологічного профілю.

Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації повністю обґрунтовані й цілком достовірні. Результати дослідження мають добру апробацію на 16 міжнародних, 25 всеукраїнських конференціях. Вони висвітлені в 64 публікаціях, з них у 3 монографіях (1 – одноосібна, 2 – у співавторстві), 1 методичному посібнику, 29 статтях у наукових фахових виданнях України, 7 – у зарубіжних періодичних фахових виданнях (з них – 2 англійською мовою), 1 публікації в зарубіжному науковому виданні, 13 – у зарубіжних та вітчизняних

збірниках матеріалів наукових і науково-практичних конференцій, конгресів, симпозіумів, педагогічно-методичних читань; 9 публікацій додатково висвітлюють наукові результати дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Т. О. Яценко, зауважимо, що воно не позбавлене *окремих недоліків*:

1. Вважаємо недостатньо висвітленою роль фахових часописів, зокрема «Дивослово», «Українська мова і література в школах України», «Українська мова і література в школі», «Українська література в загальноосвітній школі», у розвитку методичної творчості широких учительських мас.
2. Можна було б ширше висвітлити питання історії підручникотворення з української літератури.
3. У дисертації недостатньо прослідковано вплив на розвиток методики навчання української літератури вчених-методистів у галузі навчання світової літератури, зокрема професорів Л. Ф. Мірошніченко, О. О. Ісаєвої, Ж. В. Клименко, А. О. Вітченка та ін.
4. Робота значно виграла б, якби в додатках була представлена авторська програма спецкурсу «Тенденції розвитку методики навчання української літератури» для здобувачів вищого ступеня освіти «магістр».

Однак свідомі думки, що висловлені зауваження суттєво не впливають на високий рівень виконаного дослідження та значущість отриманих Т. О. Яценко результатів. Опонована робота є завершеною самостійною актуальною за проблематикою науковою працею. Її результати розширюють методичну теорію та збагачують практику професійно-методичної підготовки студентів-філологів; модернізують зміст та методику навчання української літератури шляхом окреслення концептуальних методичних засад.

Дисертація, автореферат, публікації автора оформлені відповідно до усталених вимог.

На підставі вивчення дисертації, автореферату та списку публікацій дослідниці можна зробити висновок, що опонована робота «Тенденції розвитку

методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)» відповідає «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», а її автор – **Таміла Олексіївна Яценко** – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська література).

Офіційний опонент –

О. Куцевол

О. М. Куцевол,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри методики філологічних
дисциплін і стилістики української мови
факультету філології й журналістики
імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського

19 травня 2017 р.

